

קידושין סט

משה שווערד

1. רש"י על קידושין דף סט/א

לכתחילה קאמר - ממזר נושא שפחה דקסבר [1] דכי כתיב לא יהיה קדש בישראל כשר כתיב ולא בממזר:

2. רמב"ם יד החזקה הלכות איסורי ביאה פרק טו

(ד) זה הכלל בן הבא מן העבד או מן העכו"ם או מן השפחה או מן בת עכו"ם הרי הוא כאמו ואין משגיחין על האב לפי דבר זה התירו לממזר לישא שפחה כדי לטהר את בניו שהרי הוא משחרר אותם ונמצאו בני חורין [2] ולא גזרו על השפחה לממזר מפני תקנת הבנים:

3. דבר יעקב מסכת קידושין דף סט עמוד א

ב] ר"ט אומר יכולים ממזרים להטהר כיצד ממזר שנשא שפחה וכו' - הראשונים מקשים למה ממזר מותר בשפחה, הרי ממזר הוא כישראל שאסור בגויה ולמה מותר בשפחה.
[1] ותירצו הרמב"ן, הר"ן, הרשב"א והריטב"א בשם ר"ת, וכ"כ תוס' גיטין מא: וב"ב יג א) דהאיסור לישראל לישא שפחה ילפינן מקרא דלא יהא קדש, וממזר שבל"ה יצירתו בעבירה וכולו מקדשות קאתי מאיסור שלא תופס בה קידושין] ליכא אצלו לאו דלא יהא קדש. [וכן משמע מרש"י ד"ה לכתחילה].
[2] ושיטת הרמב"ם [איסור"ב יב - יא] שהאיסור לישראל לישא שפחה הוא מדרבנן, ורבנן לא גזרו על ממזר כדי שיהיה תקנה לולד [שם טו - ד]. וכן כתב הר"י הזקן.
הב"ש [סימן ד - לב] כתב נ"מ בין ר"ת לרמב"ם לענין אם ממזרת מותרת להנשא לעבד, דלפי ר"ת שרי דאין אצלה לאו דלא תהא קדשה, ולפי הרמב"ם איכא איסור דרבנן דכיון שאין תקנה לולד לא התירו רבנן.

השעה"מ [איסור"ב טו - ד] מביא מחלוקת האם לפי הרמב"ם ישראלית לעבד הוי איסור דרבנן או איסור דאורייתא, דהרדב"ז בתשובה כתב שבין איסור שפחה לישראל ובין איסור עבד לישראלית הוי איסור דרבנן. אבל התורת חיים ומהרשד"ם כתבו שאיסור עבד לישראל הוי מה"ת, ורק איסור שפחה לישראל מותר מה"ת דהרי התורה התירה עבד עברי בשפחה.
השער המלך מקשה מהגמ' שמקשה אי אמרת לכתחילה קאמר ממזרת נמי תנסיב לעבד, ומה הקושיה נימא דרק זכרים שאיסורן מדרבנן התירו רבנן כדי לטהר זרעו אבל נקבות שאיסורן לישא עבד הוי מה"ת לא התירו.

4. רש"י על קידושין דף סט/א

מאי ניהו - מאי הוה אמר ליה איסורא לא היה מינסיב עצה למיעבד ומשני דמינסיב לו עצה ואמר ליה זיל גנוב ותיזדבן לעבד עברי ותהא שפחה מותרת לך דמכרוהו בית דין רבו מוסר לו שפחה כנענית ולא מוכר עצמו ולהכי נקט זיל גנוב והוא הדין נמי מצי לאקשווי מי שרי לאנסובי עצה למיגנב [1] אלא מקשיא אחרת סלקיה דאי הוה מקשי ליה הא הוה מצי ליה לשנויי אלא דאמר ליה מוכר עצמו לעבד עברי וכרבי אליעזר דאמר בפרק קמא (לעיל דף יד) זה וזה רבו מוסר לו שפחה כנענית:

5. ריטב"א על קידושין דף סט/א

דאמר ליה זיל גנוב ואיזדבן בעבד עברי. הא פרישנא בפרק קמא (לעיל ט"ו א') [2] דלאו דוקא זיל גנוב שאין אומרים לו לאדם עמוד וחטא בשביל שתזכה, דהוא הדין במוכר עצמו מפני דחקו שהוא מותר בשפחה אלא שאין רבו מוסר לו בעל כרחו, ומשום דשפחה כנענית איתא בנמכר בגניבתו בהדיא נקט תלמודא זיל גנוב:

6. חדושי הרשב"א על מסכת קידושין דף סט/א

ש"מ לכתחילה קאמר. [3] א"נ אפשר דבענין זה היה מותר כדי לטהר את דורותיו:

7. תוספות רי"ד על קידושין דף סט/א

והאי דמשיאו עצה לגנוב, [4] אין איסור בדבר, כיון שבדעתו לשלם ומתכוין להכשיר זרעו:

8. בחלת משה

רש"י ד"ה מאי ניהו וכו' וכו' נמי מלי לאקשוויי מי שרי
לאנסובי ענה למיגנז וכו'. התר ר"ד כתב דהא
דמשיחו ענה לגנוב אין איסור בדבר כיון שדעתו לשלם ומתכוין
להכשיר זרעו עכ"ל. ולכאורה קשה והלא דרשין צ"מ סא:
לא חגנוז ע"מ לשלם חשומי כפל ופי' שם רש"י שרואה
להכנותו ויודע בו שלא יקבל ע"ש, וק"ו שצכ"ג שמתכוין
לעוזה עתמו דאסור ואולי י"ל דהעם דלא חגנוז ע"מ לשלם
כפל הוא משום שעד שיוודע לגנוב שהשני רוצה לשלם לו יהי
לו זער אבל כאן הוא יודיע לגנוב יום או יומים קודם הגניבה
שיגנוז אללו וע"י שצכ"ד ימכרוכו יקבל בחזרה את גניבתו
ולא יפסיד וממילא לגנוב לא יהי לו שום זער ולכן שרי. וראיתי
בתו' הרא"ש שכתב זיל גנוז ואפשר שימלא האדם שימחול לו
העון ובלבד שיבא עליו דין חיוב מכירה כדי לטהר בניו עכ"ל.
ולכאורה כוונת התו' הרא"ש דכיון שאח"כ ימחול לו הגנוב
לא יהי לו עון וקשה וכי מותר לגנוב על סמך שהגנוב ימחול
לו ואולי כוונת התו' הרא"ש כמו שכתבתי דהוא יודיע מקודם
לגנוב והוא ימחול לו וממילא ליכא עון.

9. שערים מצויינים בהלכה

כדי לטהר את דורותיו. ונראה לפרש דאיתא
במס' ברכות (לא:) אמרה חנה אלך ואסתתר
כו', והרי דצדיקת זו רצתה לעבור על איסור
יחוד כדי להוליד בנים [ועי' בדברינו במס'
סוטה ז. ד"ה היו מעלין], ועי' בתוס' במס'
שבת (ד. ד"ה וכו') דבמצוה רבה כגון פו"ר
אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חבירו,
וא"כ כש"כ שיזכה הוא בעצמו במצוה רבה
אמרי' כן. [ועוד דהא דאיתא במס' ב"מ (סא:)
דאסור לגנוב ע"מ למיקט או ע"מ לשלם כפל,
היינו משום שלא ירגיל עצמו בכך [עי'
ברמב"ם (גנבה פ"א ה"ב) דמשמע שהוא
דרבנן, וכ"כ בלח"מ (שם), ועי' בשו"ע הרב

(ה' גזילה ס"ג)], וא"כ הכא דמתכוין להכשיר
זרעו, אין איסור. ועי' בתוס' הרא"ש שפירש,
דאפשר שימצא אדם שימחול לו העון, ובלבד
שיבא עליו דין חיוב מכירה כדי לטהר בניו.
ובתשו' עונג יו"ט (סי' מח) תירץ, דמיירי
באופן שאינו רוצה לקנות הגנבה, וגם לא יהנה
מהגנבה, אז אינו עובר אלא ד"לא תגנובו",
ויהא בדעתו להחזיר הגנבה עצמה בעין, ולא
יודיע להגנוב שרוצה להחזיק, וע"מ למיקט
ליכא, דזה דוקא כשכונתו להקניט לחבירו, וזה
כוונתו להכשיר זרעו [לא מיקרי גנב].

10. מהרש"א על קידושין דף ס"א

בפרש"י בד"ה מאי ניהו כו' ומשני דמנסיב כו' וה"ה נמי כו' ה"מ ליה לשנויי כו' מכור עצמך לע"ע כו' עכ"ל.
ק"ק אכתי היאך יהיב ליה עצה זו שהאדון ישחררו לבנו באיסור עשה דלעולם בהם תעבודו ומי יימר דמשחררו
ויעבור בעשה וק"ל:

11. נחלת משה

בא"ד הוה מלי ליה לשנויי דאמר ליה מכור עלמך לע"ע וכו'.
הקשה המהרש"א אכתי האך יהיב ליה עלה זו שהאדון
ישחררו לבנו באיסור עשה לעולם בהם תעבודו ומי יימר
דמשחררו ואיכא עשה ועיין ברש"ש שחירץ דמשמע מהר"ן
בפרק השולח דאם נותנין להאדון כסף דמי העבד ליכא
איסור וכהושפזיכן הי' נותן לו דמיו ועיין ברש"א בגיטין
לח. שהביא בשם הרמב"ן דלא אמרה תורה לעולם בהם תעבודו
אלא משום שלא ליתן להם מתנת חנם כענין דכתיב בנכרים
לא תהנם אבל כשהוא משחררו כשנתן דמי עלמו או משום
מלוא ולורך הרב דליכא חנינה מותר וע"ש ברש"א שהקשה
עליו (הר"ן) שם בפרק השולח הביא את לשון הרמב"ן וכנראה
סובר כוותיה) ומ"מ גם הרש"א סיים שם דכיכי דהעבד
עשה לו קורת רוח מותר לשחררו דכוי כמוכרו לו דדוקא דרך
שחרור אסרה תורה ולא דרך מכירה ע"ש וא"כ ק"י דכיכי
דנותנין לו דמיו דמותר.

12. שערים מצויינים בהלכה

נראה לתרץ קושית המהרש"א, דודאי ספק הוא
אם האדון ישחרר הבן, אבל מ"מ טוב יותר
עצה זו ממה שממנו יולדו דורות ממזרים,
דזהו ודאי וזהו ספק, וסברא כזו אמר יהודה

13. עיין בהגהות מהרב מרנשבורג

14. ט"ז בספרו דברי דוד [משפטים כא:ג]

שפחה כנענית עכ"ל. והשתא קשה דמה מהגי ליה אי הוה מוכר עצמו לע"ע אפילו
לר"א דרבו מוסר לו שפחה כנענית דהא בקרא כתיב 'בגפו יצא' ואין רבו מוסר לו ש"כ
אא"כ היה נשוי תחילה ואם אינו נשוי אין רבו מוסר לו, והוא אסור לישא שפחה, ואותו
ארשפזיכנא לא היה נשוי אי היה ר"ט מקדימו, ומת עצה היה יכול ר"ט ליתן לו, וזה
ודאי קושיא חזקה, אלא ע"כ דהא דאין רבו מוסר לו ש"כ באינו נשוי תחילה היינו שאין
כה לרבו לעשות כן, אבל איסור אין בדבר אם הוא רוצה כיון שיש עליו כבר שם
עבד ואין שם עבדות תלוי בנשיאת אשה תחילה, וזו ראייה שאין עליה תשובה לפי ע"ד.

15. שערים מצויינים בהלכה

ובנתיבות לשבת להפלא"ה (אהע"ז סי' א
סק"ח) הקשה, איך יעץ ר' שמלאי לממזר
לישא שפחה ולטהר הבנים ע"י שחרור, הא
מבטל מצות פו"ר, דבנו משפחה לאו בנו הוא,
ודוחק לומר דכבר היו לו בנים ממזרים, וכתב
דאע"ג דמקיים פו"ר אם הוליד ממזר, אפ"ה
אינו מצווה ע"ז, כדי שלא ירבה ממזרים

בישראל [עי' ברש"י במס' כתובות כט: ד"ה
בואו]. ועי' במנ"ח (מצוה א) דכיון דמרבא
פסולים בישראל, האך תצווה התורה הק'
שדרכיה דרכי נועם להוליד בנים ממזרים שהם
פסולים לעולם, ולא יטהרו הבנים בשום ענין,
ואיך שייך לומר שמצווה בפו"ר. ובשדי חמד

16. פניני הרב [ע' רי]

ממזרות: תנן במתניי סוף פ"ג דקדושין (סט.) ר' טרפון אומר יכולים ממזרים ליטקו. כיצד, ממזר שנשא שפחה וכו'. ועיי' בגמ' דרי"ט לכתחילה קאמר, והלכה כר"ט. ופעם הזכיר אחד מן התלמידים בפני רבנו שיש בזה אריכות של כמה תשובות בח"ה מהמנחת יצחק (סימן מו-נב) אם אפשר לעשות כך אף בימינו באמריקה, וצעק עליו רבנו בקול - והלא (חנשיא) לינקולן שחרר את כל העבדים שבמדינה זו, ואין על מה לדבר בזה. [וכמדומה לי שבשעת מעשה התכוון רבנו לומר שתי נקודות: חדא, שזה יהיה נגד דינא דמלכותא. ועוד, דלפי האומדנא, מסתמא לא תהיה דעת האשה לשם גרות של שפחות, מאחר שאין דבר שכזה נהוג אצלנו כלל, אלא לשם גרות גמורה, וממילא לא תיפתר בעית הממזרות.]

17. דף על הדף מסכת קידושין דף סט עמוד א

במשנה: רבי טרפון אומר יכולין ממזרים להטהר כו'. בשו"ת שבט הלוי (חלק ה' סי' קצ"ד) נשאל ע"ד בחור שהוא ספק ממזר אם אפשר לעשות מעשה בזמנינו להשיאו לשפחה כנענית, וע"י זה לטהר את בניו. והביא מחלוקת ראשונים אי ספק ממזר מותר גם כן בשפחה או לא.

וכתב דגם להסוברים להתיר ספק ממזר בשפחה. עומד כנגדינו ענין קניית עבדים ושפחות שלפי חוק בינלאומי א"א לקנות היום עבד לקנין הגוף ממש, וכתב בתשו' מהר"י בן לב (חלק א' כלל ב' סו"ס י"ב) דבדיני עבדים ושפחות אליבא דכו"ע תלוי בגזירת המלכות, ומביא רא' ע"ז מגמ' יבמות מ"ו ע"א.

והביא ע"ז משו"ת מנחת יצחק (ח"ה סי' מ"ח) שכתב לפקפק על ראיות המהר"י בן לב, וע"ש מה שיישב השגותיו.

וכתב עוד דאפילו לו יהיבנא דאין זה תלוי בדינא דמלכותא, מ"מ כיון דלא נמצא כלל בזמנינו, וכבר מאות בשנים שלא הי' בנמצא שפחה כנענית, (הגם שבכנסת הגדולה מביא מעשה רב שעשו כן לפני כמה מאות שנים), ונמצא דתבעל לו בלי חופה וקידושין, ובלי ברכות אירוסין ונישואין, לא נפק מגו הוראה התמוה לרבים שמבואר ביו"ד (סי' רמ"ב סעיף י') שאסור להורות דבר זה, ולכן מסיק דאין לעשות מעשה בזה להתירו לשפחה, אף אי נימא דמדינא יהי' מותר וכנ"ל. ועיין במשנה ברורה סי' ד"ש (ס"ק כ"ו).

18. מהרש"א על קידושין דף סט/א

גמ' עלו מבבל כהני לויי וכו'. אלו עשרה כתות הם כלל ישראל המאמינים בה' וקדושתן עשר קדושות זו למעלה מזו עד הכהן שהוא קודש הקדשים כמ"ש בסוף מסכת הוריות ושם חשיב ממזר ונתין קודם לגרי וחרורי היינו לענין להחיותו אבל הכא לענין יחוס וקדושה וגדר ערוה גירי וחרורי קודמין להן והא דחשיב שתוקי ואסופי לבסוף משום דהספק שנפל בהו מכל הני דחשיב מקודם ודע כי כמו כן בא"י שניתן להם לישראל יש עשר קדושות זו למעלה מזו עד קודש הקדשים כדתנן פ"ק דכלים וכמו שיש בצבא מעלה עשר קדושות זו למעלה מזו כדאמרינן במדרשות כן יש בצבאות שלמטה שהם כלל ישראל:

19. דבר יעקב מסכת קידושין דף סט עמוד א

ב] ממזרי נתיני - פירש"י גבעונים שמלו בימי יהושע ודוד גזר עליהם. [ולכן נקראו נתינים ע"ש ויתנם יהושע חוטבי עצים ושואבי מים, ויהושע גזר עליהם כל זמן שבית המקדש קיים ודוד גזר עליהם לעולם - ריטב"א]. ויוצא לפי רש"י שאיסור נתינים הוא מדבריהם. וכן דעת הרמב"ם [איסור"ב יב - כב] משום שקיי"ל דלאו דלא תחתן בם שנאמר ב' עממין, נאמר בגויתן אבל לאחר שנתגיירו ליכא איסור. ושיטת התוס' [כתו' כט א] והראשונים כאן [הרמב"ן, הרשב"א, הריטב"א והר"ן] בשם י"א [שז' עממין בגירותן נמי אסורים מה"ת, מיהו דוקא המתגיירים בעצמם אבל בניהם מותרים, ובא דוד וגזר על הנתינים לעולם.

ומקשים הראשונים איך מותרים גירי ושתוקי ואסופי בנתינים הרי חייבים עליהם משום לאו דלא תתחתן במ וא"כ היאך אלו מותרים בהם. ותירצו דכמו שאלו מותרים בממזרים, דאינן בכלל הלאו דלא יבוא ממזר בקהל ה' משום דלא נקראו קהל, ה"נ לגבי הלאו דלא תתחתן במ שנאמר לגבי ז' עממין, אלו מותרים דאינן בכלל קהל. והא דאלו אסורים בגוים ועבדים, היינו טעמא דבאיסור דלא תתחתן במ, נאמר כי יסיר בנך מאחרי ולכן גם אלו אסורים פן יסיר לבבם לע"ז. ומבאר היד דוד דכי יסיר אינו פירוש של לא תתחתן, אלא הוי איסור נוסף, ויש שני איסורים, איסור לז' עממין לבוא בקהל אפ' מתגיירים, איסור בגיותם פן יסירו לע"ז.

והטעם שאסורים בעבד מבאר הרמב"ן משום שגם באלו שייך הלאו דלא יהא קדש. והרשב"א והריטב"א מבארים דאסורים בעבד כיון שעבדים אינם חייבים בכל המצוות ועדיין סורן רע ויש חשש שיסירו אחרים לעבוד ע"ז.

עוד מקשים הרמב"ן, רשב"א ור"ן דלאחר שנגזר על הנתינים עבדות יהיה אסור להנשא להם כמו שאסור להנשא לעבד. ותירצו דלא גזרו שיהיו עבדים ממש, אלא שיהיה דינם כעבדים, ורק כלפי כשרים גזרו שיש לנתינים דין עבדים אבל כלפי הפסולים לא גזרו. והריטב"א תירץ דנהי שנגזר עליהם שעבוד כדין עבדים, לא נגזר עליהם להיות כעבדים לענין יוחסין.

20. שערים מצויינים בהלכה

נתיני. פרש"י גבעונים שמלו בימי יהושע, ואמרינן במס' יבמות (עח:) דוד גזר עליהם. וכן פרש"י במס' כתובות (כט.). וכ"כ הרמב"ם (אס"ב פי"ב הכ"ב), ועי"ש במ"מ. והא דנקט רש"י דדוד גזר עליהם, עי' בגמ' יבמות (עט.) דיהושע גזר עליהם, ומשה גזר עליהם, אלא דבגמ' שם מפרש דמשה גזר רק ליהוא דרא, ויהושע גזר בזמן שבית המקדש קיים, ודוד גזר בזמן שאין ביהמ"ק קיים. ועי"ש בתוס' (ד"ה ונתינים) פלוגת רש"י ור"ת, אי דוד גזר עליהם שלא לבא בקהל משום עבדות, או דמדאורייתא אסירי לבא בקהל משום "לא תתחתן", ודוד רק שעבוד גזר עליהם, כדי שלא יטמעו בישראל. ועי"ש בדברינו (ד"ה ונתינים) שהבאנו פלוגת הראשונים, אי אסורים בדור ראשון כשנתיירו מדאורייתא או מדרבנן. ועי' בב"ח (אהע"ז סי')

21. מהרש"א על קידושין דף ס"א

בהמ"ק גבוה מכל א"י וא"י מכל וכו'. שהעולם הוא כתפות ומקום בהמ"ק הוא מרכז עולם וכן א"י ולכך אמרו בא"י כיון שהוא מקום הממוצע אורו מזוג ומחכים ויותר מקום המקדש שע"כ היו שם בלשכת הגזית חכמי סנהדרין וק"ל:

22. שו"ת חתם סופר חלק יו"ד תשובה רלד

ומ"ש חסד לאברהם בנהר י"ג שם במעלת צפת נגד כל ערי א"י, היינו חוץ מירושלים, וחלילה להעלות על הדעת שקדושת שום עיר יותר מירושלים, ... ואיך יצויר שצפת הוא גבוה מירושלים ואוירה טוב מירושלים כמ"ש בספר חס"ל הנ"ל, וקרא כתיב [דברים י"ז ח'] וקמת ועלית אל המקום, ופירש"י מכאן שגבוה בהמ"ק מכל א"י. ובחי' תורה שלי בארתי שלכאורה יפלא לאמור מכאן שגבוה, מה לשון מכאן נחזי

אנן, והוא דבר הנראה לעין ונמדד בקנה. ועוד שהאמת אינו כן, והוא מבואר לבקי קצת במפת העולם. ועוד רש"י פי' כן בפסוק [תהלים קל"ג ג'] כטל חרמון שיורד על הררי ציון, שחרמון גבוה. והנה העולם עגול ככדור, ובדבר כדורי לא שייך גבוה ונמוך, ובכל מקום שעומד שם רואה שמים שעל ראשו גבוהים וסמוך לאופק נמוכים ככיפה, והבא ממקום האופק נדמה לו כעולה מתחתית עומק בור, ולא שייך גבוה ונמוך. אך נחזי אנן אם יהיה לפנינו כדור עגול ואנו מכירים בו נקודה אחת שממנה שתיית הכדור ההוא ונותרה משם והתפשט ונעשה עגול כמות שהוא, וכל הפיות אליו פונים וממנו יונקים יניקת חיותם, והוא המרכז האמתי של הכדור, ואז בלי ספק מכל צד שפונים אליו נקרא עליה, לא עליה במעלה וגדולת המקום לבד אלא עליה ממש כמי שעומד במקומו ורואה האופק שסביביו ירוד ועמוק, וכן בהיפך כיון שכל הפיות אליו פונים א"כ הכל עמוק ממנו ועולים אליו כיון שהעולם כדורי, והיינו דאמרינן בספרי הנ"ל וקמת ועלית, וקשה לו ומאי פסקא הלא אפשר שהזקן ממרא וב"ד יושבים בהר חרמון שמשם יורדים לירושלים ולא עולים אלא מכאן שבהמ"ק גבוה מכל א"י, שהוא משתינו של עולם מתחלת יצירה והוא מרכז ונקודה האמצעית שבכדור, וא"כ כל הבאים לשם עולים ולא יורדים כנלע"ד. מ"מ א"א לומר כן על מקום אחר או על צפת, ויעקב אבינו ע"ה אמר זה שער השמים, ואין ב' שערים:

=====

23. תוספות מסכת קידושין דף סט עמוד ב ד"ה ומבני לוי

ומבני לוי לא מצאתי שם - וא"ת והא אמרי' במתניתין עשרה יוחסין עלו מבבל וקא חשיב לוי' ויש לומר דכל הלוי' שעלו עמו היו קצוצי בהונות ואינם ראויים לשורר שירה של דוכן.

24. דף על הדף מסכת קידושין דף סט עמוד א

במשנה: עשרה יוחסין עלו מבבל כהנים לויים כו'. והקשו בתוס' לקמן ע"ב, א"כ אמאי קנס עזרא ללויים משום שלא עלו, הא כאן מבואר שגם לויים עלו. ותירצו דאותם שעלו הי' קצוצי בהונות שלא היו ראויים לשיר, ולכן קנס עזרא שלא עלו לויים לשיר.

והקשו המפרשים דהא איכא מ"ד בתענית (כ"ז ע"א) דעיקר שירה הוא בפה, ובשירה בכלי למ"ד זה שרי אף ע"י זרים ועבדים, וא"כ אמאי קנים עזרא ללויים שלא עלו.

[1] ותירץ הגבורת ארי תענית (שם) שאותן קצוצי בהונות היו מחורבן בית ראשון, והיו כבר זקנים יותר משבעים שנה, וכתב הרמב"ם (הל' כלי המקדש פ"ג ה"ח) דכל שנפסל קולו מחמת זקנה פסול לשיר, ולכן שפיר קנים עזרא דממ"נ לשיר בפה היו פסולים מרוב זקנה, ולשיר בכלי לא הי' אפשר שהיו קצוצי בהונות.

[2] בתוס' יום טוב (כאן) תירץ קושית הראשונים, דאע"ג דעלו בימי עזרא כמבואר הכא, אבל לא עלו מחמת התעוררות עצמם, ורק ע"י ששלח אחריהם עלו, משום הכי קנסוהו.

25. דבר יעקב מסכת קידושין דף סט עמוד ב

[ו] רד"ה בתרומה דאורייתא - דגן ותירוש ויצהר - וכן שיטת רש"י בכמה מקומות [עיין לעיל ג. ביצה ג ב] והחינוך [מצוה שצה] שמה"ת לא מיחייב אלא דגן, תירוש ויצהר.

אבל שיטת הרמב"ם [תרומות ב - א ומעשרות א - ט] שכל פירות האילן חייבות מה"ת.

השיטה וחי' הריטב"א [ב"מ פח ב] הביאו שיטת הראב"ד שכל ז' מינים חייב מה"ת. ומקשה המנ"ח [ריש מצוה שצה] שהראב"ד בהשגות לרמב"ם [מעשרות א - ט] סובר שמה"ת חייב רק דגן, תירוש ויצהר. ותירץ ששני ראב"ד הוי. א"נ הראב"ד חזר בו. במלאכת שלמה [מעשרות א - א] מביא שכתב הר"ש סליריאו שהראב"ד בסוף ימיו חזר בו וס"ל כמו הרמב"ם שכל פירות האילן חייבות מה"ת.

26. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת קידושין דף סט עמוד ב

ואבע"א השתא נמי בדרבנן אכול וכו'. ומבואר דכהני חזקה לא מהני לגבי דאורייתא. והקשה התויו"ט בבכורות א"כ איך סומכים בזמה"ז הכהנים והלוויים על החזקה לענין פט"ח שלהם לפטרו מפדיון, והרי יש בזה איסור"נ מדאורייתא, ואין סומכין על החזקה לענין דאורייתא, וכמו"כ יש להקשות איך סומכין בזמה"ז על החזקה לעלות לדוכן לברכת כהנים והרי יש שיטות שזר העולה לדוכן עובר איסור דאורייתא. וצ"ל דלעולם מהני חזקה דכהונה גם לדאורייתא ורק לענין תרומה עשו מעלה שלא לסמוך על החזקה לענין תרומה דאורייתא.

27. חזון איש |אה"ע ב:ז|

והנה מבואר בגמ' דע"א מהימן מה"ט לענין תרומה וגרסה דכ"ס לענין יוחסין ורק מדרבנן כחמירו במעלה יוחסין, ואפשר דגם כוא עלמו נאמן מה"ט וכו' דאינו נאמן משום שבת כהונה אינו אלא מדרבנן, ונדידן דמהימנין לי ע"פ עלמו משום שאין לנו תרומה, ולענין כ"ס וקריאה בתורה אינו חשוד נשקר, יש מקום לומר דמענין ממנה ח"כ ליוחסין כיון דשעב שחמר לא כיס נוגע אבל זה אינו דלא עדיף מע"א דלא סגי לענין יוחסין, ומ"מ אינו אלא מדרבנן ולא מה"ט, ואפשר דבניכא ככן אחר לא בעמידו חכמים דבריכס, [ע"י שציעה ס"י ה' צאריך] [א"ה], ע"י לקי ס"י ג'], לכן צו"ז אי איתוכיב רשות להקריב ק"פ אין לבטל בשביל שאין לנו ככן מיוחס וסגי בצדיקת ד' אמהות, אף שאין לנו יחוס אבות עד ככן שעבד, ואפשר דבעמידו חכמים דבריכס אף כה"ג, ושמענו שדנו בזה רבותינו אחרונים ז"ל ועוד דנו משום חסרון חכלת לאבנט.

28. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת קידושין דף סט עמוד ב

לא ייאמר עוד וגו' כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא וגו'. והנה נחלקו בן זומא וחכמים והובא בהגדה של פסח דבן זומא ס"ל דכל ימי חיך לרבות הלילות וחכמים ס"ל דכל לרבות לימות המשיח ובן זומא ס"ל דבימות המשיח לא יהא זכירת יציאת מצרים דהרי קרא כתיב דלא יאמר עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים אלא חי ה' אשר העלה וגו'.

והק' הרשב"א הא אין המצוות בטיילות לעתיד לבא וא"כ זכירת יציאת מצרים היאך יבטל לעת"ל ות' הרשב"א דמבואר במדרש דדבר זה משל הוא לאדם שהיה לו נס וניצל מנחש ושוב בא עליו זאב וניצל ממנו שכח נס הנחש וזכר נס הזאב שוב בא עליו ארי וניצל שכח נס הזאב וזוכר נס הארי דזה יותר גדול ה"נ בהא דזכירת יציאת מצרים כיון דיהא נס של לעת"ל א"כ נס דיצי"מ יהא קטן לעומתו, וכוונת דבריו הוא דגם במשל של הנחש הרי לולי ניצל מהנחש לא היה שייך נס הארי דהרי אם לא ניצל לא היה קיים נמצא דזכירת נס הארי כלול בזה זכירת נס הנחש דהכל שייך זל"ז הוא וה"נ בהא דזכירת יצי"מ הרי לולי נס דיצי"מ לא היה שייך נס דלעת"ל נמצא דזכירת נס דלעת"ל כלול בזה ניסי יצי"מ אלא דכוללו בנס גדול יותר והכל שבח הוא לבורא כל עולמים על הניסים שעשה לנו, נמצא דמזכירין יצי"מ לעת"ל רק שהוא בכללות הגם שלעת"ל וא"כ נמצא דהמצוות קיימות, ופלוגתא הוי אי מזכיר בפרטות או לא.

רבי עקיבא בר יוסף גר צדק מבני בניו של סיסרא^א.

מסיסרא נתעברה

אף החיד"א ('פתח עינים' סנהדרין צ"ו ב') כתב בשם הרמ"ע מפאנו, שרבי עקיבא הוא בן בנו של סיסרא שלמד תורה בירושלים, והוסיף שרבי עקיבא הוא צאצא של יעל אשת חבר הקיני שנתעברה מסיסרא^ב.

והחיד"א הקשה על זה, שהרי רבי עקיבא במסכת קדושין (ע"ה ב') סובר, שעכו"ם ועבד הבא על בת ישראל הולד ממזר, וא"כ לפי שיטתו של רבי עקיבא הרי הוא עצמו אסור היה לבא בקהל כדין ממזר שאיסורו איסור עולם. ותירץ החיד"א, שרבי עקיבא הותר לבוא בקהל על פי נביא, וז"ל:

כי הן מפלאות תמים דעים, והותר הזרע ע"פ הנבואה של דבורה.

ה'בן יהוידע' (סנהדרין צ"ו ב') הביא את דברי החיד"א, ותירץ בדרך אחרת, על פי דין המבואר בשו"ע אבן העזר (סימן ד'), וז"ל:

ממזר הבא על העכו"ם, הולד עכו"ם. ואם נתגייר, הרי הוא כישראל. ואם בא על השפחה, הולד עבד. נשתחרר, הרי הוא בן חורין. לפיכך ממזר נושא לכתחילה שפחה שקיבלה עליה מצוות וטבלה לשם עבדות, להתיר בניו שישתחררו ויהיו מותרים בישראלית, ע"ש. וא"כ יש לומר, שאותו הולד שיצא מבעילת סיסרא את יעל, לקח גויה, דהולד ממנה גוי, ואח"כ נתגייר הולד והרי הוא כישראל^ט.

ט וב'בן יהוידע' ביאר את הטעם שהעלימה הגמ' את ייחוסו של רבי עקיבא, וז"ל:

והנה לסברא זו של הרמ"ע, דרבי עקיבא יצא מן זרע סיסרא, נ"ל בס"ד לכן העלימה הגמרא הדבר הזה, ולא פירשה אותו, משום דסבר רבי עקיבה עכו"ם שבא על ישראלית הולד ממזר, ולא כולי עלמא גמירי ליישב הדבר, כמו שתירץ הרב 'פתח עינים', או כמו שתירצתי אנא עבדא, ואפשר דנפיק מיניה זילותא לאותו צדיק אצל הפתאים, לכן העלימה הגמרא את הדבר הזה.

כלומר, מפני שהקושיא חזקה מאד, ולא כל אחד יודע לתרצה כמו החיד"א וה'בן יהוידע', העלימה הגמ' פרט זה בייחוסו של רבי עקיבא, כדי שלא יזלזלו הפתאים בתנא רבי עקיבא.

כלומר, לפי רבי עקיבא ולד הנולד מגוי ועבד שבאו על בת ישראל הוא ממזר ואין לו תקנה עולמית, אולם כל ממזר יכול לטהר את זרעו על ידי נישואין עם שפחה ואח"כ יכול לשחרר את בנו [שאינו מתייחס אחריו], וכן אם נשא עכו"ם אזי הבן שמתגייר מותר בישראלית, וכן עשה הולד שנולד ליעל מסיסרא, שנשא נכרית ובנו התגייר והותר לבוא בקהל.

ועל דרך הקבלה הביא הבן יהודע' מהאריז"ל, שיעל לא נתעברה באמת מסיסרא, אלא רק לקחה ממנו את ניצוצות הקדושה בשעה שהרגה אותו, ובנשמת רבי עקיבא היו ניצוצות אלו, וז"ל:

מיהו באמת רבינו האר"י ז"ל בשער הגלגולים לא אמר שיצא רבי עקיבא מיעל, ולא אמר שלקחה יעל ניצוצי קדושה מקליפת סיסרא בבואו עליה, אלא אמר לקחה ניצוצי קדושה מקליפת סיסרא בעת שתקעה היתד במצחו ומחצה רקתו... הרי לא אמר רבינו האר"י ז"ל שרבי עקיבא בא מאותו הולד שנתעברה בו מביאת סיסרא, ועל כן אין לסמוך כי אם על דברי רבינו האריז"ל, ותו לא מיד'.

ולפי דברים אלו מתורצת מאלה קושיית החיד"א, שרבי עקיבא לא היה צאצא הלכתי של יעל וסיסרא, וממילא מותר היה רבי עקיבא לבוא בקהל אף לשיטתו.

י וכתב עוד הבן יהודע' בביאור ענין הניצוץ שהוציאה יעל מסיסרא, וז"ל:

ולפי דברי רבינו האר"י ז"ל הנזכרים לעיל, צריך לומר, מה שאמרו כאן מבני בניו של סיסרא למדו תורה בירושלים, קאי על רבי עקיבא, והיינו כי לפי דברי רבינו האר"י ז"ל שכתב שם שהיה ניצוץ אחד בנפש רבי עקיבא שהיה תחילה בקליפה של סיסרא, מסיבת חטא אדם הראשון וקין בנו שיצא זה הניצוץ ונפל שם, וזה הניצוץ כשיצא אח"כ מקליפת סיסרא, מוכרח ליכנס בעת ביאתו לעולם הזה בגוף גר שהיה מבני בניו של סיסרא, עכ"ד, ע"ש, ולפי זה מובן הטעם למה לא אמר תלמודא להדיא על רבי עקיבא, והיינו מפני שרבי עקיבא לא היה כל ניצוצי נפשו מקליפת סיסרא, אלא רק ניצוץ אחד היה שם, ואינו דומה לענין שמעיה ואבטליון ורב שמואל בר שילת, דכולם היו שם.

כלומר, הגמ' לא הזכירה בפירוש שרבי עקיבא היה בן גרים, למרות שעל גדולי עולם אחרים הזכירו כן בפירוש, וטעם הדבר הוא שרק ניצוץ אחד מנשמת רבי עקיבא היה מסיסרא, וע"כ כשהגמ' מזכירה שבני בניו של סיסרא למדו תורה, לא גילו שזה רבי עקיבא, כי לא היה בו כי אם ניצוץ אחד מסיסרא, אולם לגבי האחרים כל נשמתם היתה מניצוץ הגוי, וע"כ נזכרו בשמותיהם.